

Inhoud

Dankwoord	7
I De leeslijn, Zo ontdek ik het lezen!	11
Deel 2 als vervolg op deel 1	11
Bijzonderheden in deel 2	14
Verhouding tussen de ontdekkingen	15
Letterteken 'e'	17
Deel 3	18
2 De hoofdlijn van ontdekkend leren lezen (OLL)	21
2.1 De ontwikkeling van het schrijven en van het lezen	21
2.2 De leesrijpheidstoets	30
2.3 <i>Klank- en vormspel</i> voor de kleuter	37
2.4 <i>Zo ontdek ik het lezen!</i> , deel I voor het jonge schoolkind	44
3 De oefeningen in het werkboek	48
4 Begeleiding bij het werkboek	57
4.1 Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de stomme 'e'	58
4.2 Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van 'ij'	62
4.3 Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van 'oe'	67
4.4 Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van 'ui'	70
4.5 Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van '-de(n)' en '-te(n)'	72
4.6 Bij het hoofdstuk over het onderscheiden tussen 'e' als /e/ en 'e' als /ə/	74
4.7 Bij het hoofdstuk over het lezen van 'het', 'een' en 'eens'	76

4.8	Bij het hoofdstuk over ‘er’, ‘hem’, ‘daar’ en ‘haar’	79
4.9	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘ng’ en ‘nk’	82
4.10	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘eu’	85
4.11	Bij het hoofdstuk over ‘C’ vóór de letter ‘e’ en ‘Ń’ na de letter ‘e’	87
4.12	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘be-’, ‘ge-’ en ‘ver-’	89
4.13	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de betekenis van ‘:’ en de apostrofe (’)	91
4.14	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de betekenis van ‘!’	93
4.15	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘-eren’, ‘-elen’ en ‘-enen’	95
4.16	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘ei’	96
4.17	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘ou’	101
4.18	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘uw’	104
4.19	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de stomme ‘i’	107
4.20	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘aaï’, ‘ooï’ en ‘oeï’	110
4.21	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘au’	112
4.22	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘eeuw’ en ‘ieuw’	116
4.23	Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de stomme ‘ij’	118
4.24	Bij het hoofdstuk over de hoofdletters ‘K’, ‘O’, ‘P’, ‘S’, ‘U’, ‘V’, ‘W’ en ‘Z’	121
4.25	Bij het hoofdstuk over de hoofdletters ‘F’, ‘H’, ‘I’ en ‘J’	123
4.26	Bij het hoofdstuk over de hoofdletters ‘B’, ‘E’, ‘L’, ‘N’ en ‘T’	125
4.27	Bij het hoofdstuk over de hoofdletters ‘A’, ‘D’, ‘G’, ‘M’ en ‘R’	126
4.28	Bij het hoofdstuk over de hoofdletters ‘C’, ‘Q’, ‘X’ en ‘Y’	128
4.29	Bij het hoofdstuk over het lezen van vier verhaaltjes	130

I. De leeslijn *Zo ontdek ik het lezen!*

Dit is de handleiding bij het tweede deel van de leeslijn *Zo ontdek ik het lezen!*. In *Zo ontdek ik het lezen!* leert het kind lezen volgens de leeslijn die ontdekkend leren lezen heet. Ontdekkend leren lezen wordt afgekort als OLL.

Zo ontdek ik het lezen! zal uit drie delen bestaan. Dit hoofdstuk geeft een korte schets van OLL als geheel. De vijf onderwerpen zijn: deel 2 als vervolg op deel 1, bijzonderheden in deel 2, de onderlinge verhouding tussen de ontdekkingen in OLL, de ingewikkelde positie van het letterteken ‘e’ in het Nederlands en een vooruitblik op deel 3.

Deel 2 als vervolg op deel 1

Zo ontdek ik het lezen!, deel 2 is het vervolg op deel 1 dat alleen klankzuivere woorden bevat. Dat wil zeggen, in deel 1 worden voor de 26 letters van het Nederlandse alfabet de volgende klanken aangenomen, met achtereenvolgens de letter (van één letterteken of twee lettertekens³), zijn klankwaarde⁴ en een woord waarin de klank twee keer voorkomt:

‘a’ – /a/ zoals in ‘vanaf’;	‘ee’ – /ee/ zoals in ‘veeleer’;
‘aa’ – /aa/ zoals in ‘haalbaar’;	‘f’ – /f/ zoals in ‘fuij’;
‘b’ – /b/ zoals in ‘bebost’;	‘g’ – /g/ zoals in ‘graag’;
‘ch’ – /g/ in ‘schicht’;	‘h’ – /h/ zoals in ‘heelheid’;
‘d’ – /d/ zoals in ‘dader’;	‘i’ – /i/ zoals in ‘witvis’;
‘e’ – /e/ zoals in ‘leggen’;	‘ie’ – /ie/ zoals in ‘fietswiel’;

- De tekens ‘a’, ‘b’, ‘c’ enzovoort vatten we op als lettertekens, ‘a’ die als /a/ klinkt, als een letter die uit één letterteken bestaat, en ‘au’, zoals twee keer in ‘flauwe saus’, als een letter die uit twee lettertekens bestaat.
- Ik geef uitspraken steeds weer met lettertekens van het Nederlandse alfabet die het dichtst bij de klank liggen.

'j' – /j/ zoals in 'jaartje';	's' – /s/ zoals in 'soes';
'k' – /k/ zoals in 'koek';	't' – /t/ zoals in 'taart';
'l' – /l/ zoals in 'lol';	'u' – /u/ zoals in 'bultrug';
'm' – /m/ zoals in 'mom';	'uu' – /uu/ zoals in 'huurkostuum';
'n' – /n/ zoals in 'non';	'v' – /v/ zoals in 'vijver';
'o' – /o/ zoals in 'volop';	'w' – /w/ zoals in 'weerwolf';
'oo' – /oo/ zoals in 'woonboot';	'x' – /ks/ zoals in 'xerox';
'p' – /p/ zoals in 'pap';	'y' – /ie/ zoals in 'polygyn';
'qu' – /kw/ zoals in 'quocumque';	'z' – /z/ zoals in 'zoetzuur'.
'r' – /r/ zoals in 'raar';	

Deel 2 is hier op vijf manieren een vervolg op.

In de eerste plaats zijn er de meertekenletters zoals 'oe', 'ij', 'ng' en 'aai'. De tweetekenletter 'oe' bijvoorbeeld klinkt niet als /o-e/ zoals de klinkers in het woord 'opzet' klinken, maar als de klank /oe/ die twee keer voorkomt in 'bloedgroep' en 'koevoet'. Het Nederlands heeft als meertekenletters: de tien tweetekenletters 'au', 'ei', 'eu', 'ij', 'ng', 'nk', 'oe', 'ou', 'ui', 'uw'; de drie drietekenletters 'aai', 'oei', 'ooi'; de twee viertekenletters 'eeuw' en 'ieuw'⁵. Ze worden ontdekt in de volgorde 'ij', 'oe', 'ui', 'ng', 'nk', 'eu', 'ei', 'ou', 'uw', 'aai', 'ooi', 'oei', 'au', 'eeuw' en 'ieuw'.

In de tweede plaats zijn er de stomme klinkers 'e' zoals twee keer in 'geworden' (/guwordun/), 'i' zoals in 'aardig' (/aardug/) en 'ij' zoals in 'eerlijk' (/eerluk/)⁶. Van dit drietal komt de stomme 'e' bij verre het vaakste voor. We besteden er dan ook in zes hoofdstukken aandacht aan:

-
- Gezien haar opbouw is 'ie' ook een meertekenletter. Haar functie is echter een andere dan die van de meertekenletters die hier worden genoemd. Het Nederlands heeft namelijk vijf paren korte en lange klinkers: /a/ – /aa/, /e/ – /ee/, /i/ – /ie/, /o/ – /oo/ en /u/ – /uu/. Een lange klinker wordt steeds weergegeven met een verdubbeling van het betreffende letterteken, behalve in /i/ – /ie/. Daarin wordt de verlenging weergegeven door een 'e' achter de 'i' te plaatsen. Vandaar dat 'ie' al in deel 1 aan bod komt.
 - Met de sjwa, ə, wordt de uitspraak van deze woorden weergegeven als /gəwɔrdən/, /aardəg/ respectievelijk /eerlək/.

De leesrijpheidstoets bestaat uit twee proeven: de schrijfproef en de leesproef. Met de schrijfproef probeert men genoeg klankzuivere letters van het kind te krijgen om er in de leesproef vijf toetswoorden mee te kunnen vormen. Drie toetswoorden bestaan uit drie letters en twee toetswoorden uit vier letters. Degene die de toets afneemt, vormt de toetswoorden met de klankzuivere letters van de schrijfproef.

Er zijn vier uitkomsten mogelijk:

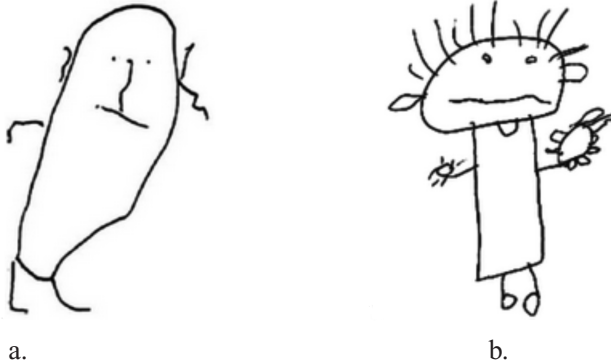
- * Het kind is niet plakvaardig als het de toetswoorden van drie letters slechts hakt; het leest 'LES' als 'L, e, s'.
- * Het kind is drieletterig plakvaardig als het de toetswoorden van drie letters hakt en plakt maar die van vier letters niet; het leest 'LES' als 'L, e, s; les' of als 'Les' maar 'LAMP' als 'L, a, m, p' of als 'L, a, m, p; pak'.
- * Het kind is vierletterig plakvaardig als het de toetswoorden zowel van drie als van vier letters hakt en plakt én als zijn schrijfproef spiegelingen en/of verwisselingen bevat; het leest 'LES' als 'L, e, s; les' of als 'Les' en 'LAMP' als 'L, a, m, p; lamp' of als 'Lamp', maar schrijft bijvoorbeeld de /s/-klank als 'ʒ'.
- * Het kind is leesrijp als het vierletterig plakvaardig is én als zijn schrijfproef geen spiegelingen en verwisselingen bevat.

2.3 Klank- en vormspel voor de kleuter

Als de leerkracht de uitkomst van een kind op de leesrijpheidstoets heeft, stelt hem/haar dat in staat om dat kind onderwijs op maat te geven. Als het leesrijp blijkt te zijn, kan met deel 1 van *Zo ontdek ik het lezen!* beginnen; zie verder §2.4. Als het niet leesrijp blijkt te zijn, doet het wat anders en daarover gaat deze paragraaf.

Kleuter en leesles: zinvol?

Een kind dat in de zin van §2.1, 'De ontwikkeling van het schrijven en van het lezen', een kleuter (gemiddeld 4;6-6;6) is, heeft er duidelijk niets aan om al met leesles te beginnen. Op scholen waarop niet-leesrijpe kinderen leesles krijgen, bewijst de praktijk dat elke dag. Drie verschijnselen doen zich om de haverklap voor – de voorbeelden zijn van Jesper en Demi van §2.2, subparagraaf 'De leesproef'.

Afbeelding 11. Zelfportretten. a. Zelfportret van een oudere peuter. b. Zelfportret van een kleuter.

2.4 *Zo ontdek ik het lezen!*, deel 1 voor het jonge schoolkind

Als een kind in de leesrijpheidstoets van §2.2 een kleuter (gemiddeld 4;6-6;6) blijkt te zijn, is het niet leesrijp en gaat het klank- en vormoefeningen doen, om te beginnen *Klank- en vormspel*. Dat is de beste voorbereiding op het leren lezen als het eenmaal leesrijp zal zijn, zoals we in de vorige paragraaf hebben gezien.

Als het in de leesrijpheidstoets een jong schoolkind (gemiddeld 6;6-8;6) blijkt te zijn, is het leesrijp en kan het ontdekkend leren lezen. Het kan dan deel 1 van *Zo ontdek ik het lezen!* doen. De inhoud van dat deel staat in hoofdstuk 1, subparagraaf ‘Deel 2 als vervolg op deel 1’. We lopen hier de beginselen langs waar deel 1 op is gebaseerd. Het verdere hoe en wat van deel 1 kunt u in de handleiding bij deel 1 lezen.

Deel 1 van *Zo ontdek ik het lezen!* rust op vijf beginselen.

Het eerste beginsel is dat het kind leesrijp moet zijn in de zin van §2.2, subparagraaf ‘Plakvaardigheid en leesrijpheid’. Dat wil zeggen, het kind is in staat om woorden van vier letters te lezen – hakkend-en-plakkend of automatisch. Dit is het ontwikkelingspsychologische beginsel van *Zo ontdek ik het lezen!*

Het tweede beginsel hangt met het eerste samen: het kind ontdekt de lettertekens en hun klankwaardes zelf – de leerkracht legt die niet uit en zegt die ook niet voor. In de praktijk wordt dit gerealiseerd door per hoofdstuk één nieuw letterteken aan te bieden. Zo ontdekt het kind de letter ‘v’

2. De hoofdpunten van ontdekkend leren lezen (OLL)

45

aan de hand van het ontdekblad in afbeelding 12. Aan de hand daarvan ontdekt het kind dat ‘v’ een letterteken is in het Nederlands en dat hij als /v/ klinkt zoals twee keer in het woord ‘vijver’. De ontdekwoorden zijn ‘vlag’, ‘vaas’, ‘vos’ en ‘veer’. In eerdere hoofdstukken heeft het de letters ‘l’, ‘a’, ‘g’, ‘aa’, ‘s’, ‘o’, ‘ee’ en ‘r’ al ontdekt; zie verder het vijfde beginsel. Dit is het ontdekkingsbeginsel van *Zo ontdek ik het lezen!*

Afbeelding 12. Het ontdekblad bij het letterteken ‘v’.

Het derde beginsel is dat het lezen en schrijven als ruimtelijke vaardigheden worden gezien en niet als taalvaardigheden. Alleen het gesproken woord is taal. Taal is dus klank. Schrijven is slechts het omzetten van klanken in figuurtjes en lezen het omzetten van figuurtjes in klanken. Er zijn niet honderden figuurtjes in het spel en één klank wordt niet door vele verschillende figuurtjes voorgesteld. Het blijkt mogelijk om het Nederlands met 26 van zulke figuurtjes volledig weer te geven. Die figuurtjes noemen we lettertekens: ‘a’, ‘b’, ‘c’, ..., ‘x’, ‘y’ en ‘z’.¹³ Sommige lettertekens vormen met zijn tweeën een

13. In noot 1 is al opgemerkt dat een letter(teken) niet voor één klank staat maar voor een verzameling klanken die dicht bij elkaar liggen. Over de letters ‘ee’, ‘oo’ en ‘eu’ is een discussie gaande. Volgens sommigen zijn die letters niet klankzuiver: ze

Oefening 14: tekenen

Het kind gaat naar , maakt een tekening van een zin uit de vorige oefening en schrijft er de zin bij.

Oefening 15: lezen van een verhaaltje en tekenen

Het kind leest het verhaaltje ‘maskers’.

Het maakt in een apart tekenschrift een tekening van een van de zinnen in het verhaaltje en schrijft er de zin bij.

4.2 Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘ij’

Het doel van dit hoofdstuk is de klankwaarde van ‘ij’ te ontdekken en toe te passen in verschillende woorden en zinnen.

Het kind doet alle oefeningen, bij voorkeur in de beschreven volgorde. Afhankelijk van zijn/haar leesvaardigheid laat u het op gezette tijden lees-oefeningen van het vorige hoofdstuk of zelfs vorige hoofdstukken herhalen.

Oefening 1: voorbereiding

U vraagt het kind welke letter het in het vorige hoofdstuk heeft gehad, die anders klinkt dan in het eerste werkboek en wat die andere klank is. Het juiste antwoord is: de letter ‘e’ (/e/ als in ‘leg’) met klank /u/. U schrijft <de vlinder> op het bord en laat het kind dit lezen. Daarna hetzelfde met <versje>.

Oefening 2: ontdekbladzijde voor ‘ij’

U laat het kind naar de ontdekbladzijde gaan en laat het eerst de zinnen ‘pim wipt en lin klimt’, ‘dit visje is wit’, ‘dit jaar jokt jaap niet’ en ‘je dacht aan je juf’ lezen.

U, zoiets als: ‘Goed! Hoe klonk deze letter (u wijst op de grote “i” op de eerste regel) tot nu toe?’ Kind: ‘Als /i/'. U: ‘Ja, want hoe klinken de woorden met “i” erin?’ Kind: ‘/pim/, /wipt/. ...’. U: ‘Goed! Hoe klonk deze letter (u wijst op de grote “j” op de eerste regel)?’ Kind: ‘Als /j/'. U: ‘Ja, want hoe klinken de woorden met “j” erin?’ Kind: ‘/jaar/, /jokt/, ...’. U: ‘Goed!’

Oefening 13: tekenen

Het kind gaat naar , maakt een tekening van een nog niet getekende zin in dit hoofdstuk en schrijft er de zin bij.

4.4 Bij het hoofdstuk over het ontdekken van de klankwaarde van ‘ui’

Het doel van dit hoofdstuk is de klankwaarde van ‘ui’ te ontdekken en toe te passen in verschillende woorden en zinnen.

Het kind doet alle oefeningen, bij voorkeur in de beschreven volgorde. Afhankelijk van zijn/haar leesvaardigheid laat u het op gezette tijden lees-oefeningen van het vorige hoofdstuk of zelfs vorige hoofdstukken herhalen.

Oefening 1: voorbereiding

U vraagt het kind wat het in de vorige hoofdstukken heeft ontdekt. Het juiste antwoord is dat de letter ‘e’ (/e/ als in ‘leg’) in ‘vlinder’ als /u/ klinkt, dat de letters ‘i’ en ‘j’ samen als /ij/ klinken en dat de letters ‘o’ en ‘e’ samen als /oe/ klinken zoals twee keer in ‘snoepgoed’. U schrijft <stoelenrij> op het bord en laat het kind dit lezen. Daarna hetzelfde met <bijvoegen>.

Oefening 2: ontdekbladzijde voor ‘ui’

U laat het kind naar de ontdekbladzijde gaan en laat het eerst de zinnen ‘die knul kust zijn zus’, ‘jij kunt hun hut zien’, ‘lin zit in een kist’ en ‘tim is stil en slim’ lezen.

U, zoiets als: ‘Goed! Hoe klonk deze letter (u wijst op de grote “u” op de eerste regel) tot nu toe?’ Kind: ‘Als /u/’. U: ‘Ja, want hoe klinken de woorden met “u” erin?’ Kind: ‘/knul/, /kust/, ...’. U: ‘Goed! Hoe klonk deze letter (u wijst op de grote “i” op de eerste regel)?’ Kind: ‘Als /i/’. U: ‘Ja, want hoe klinken de woorden met “i” erin?’ Kind: ‘/lin/, /zit/, ...’. U: ‘Goed!’

U: ‘In de woorden op de rest van deze bladzijde klinken de “u” en de “i” samen niet als /u-i/, maar anders. Je gaat nu ontdekken hoe ze in die woorden samenklinken. Je leest een woord schakelend, meteen met de klank van het tweetal’.

Het kind leest ‘duim’ dus als ‘D, ui; dui; m; duim’.

Oefening 3: kleuren

Het kind kleurt over de letters van de ontdekbladzijde, zowel de letters van de zinnen op de regels 2 en 3 als de letters van de ontdekwoorden – voor elke letterteken-klank-combinatie één kleur naar keuze, ook voor ‘u’, ‘i’ en ‘ui’.

Eventueel laat u het kind ook de afbeeldingen op de ontdekbladzijde inkleuren.

Oefening 4: klankanalyse

U laat het kind woorden noemen waar de /ui/-klank in voorkomt – te beginnen bij de namen van de kinderen in de klas en van personen in het gezin (misschien wel in zijn eigen naam of in uw naam), dan van dingen die er in de klas te zien zijn, vervolgens van dingen thuis, tot slot van dingen buiten. Per woord zegt u of het goed is of niet.

U kunt zich laten inspireren door de spelvarianten op p.40-42 in de handleiding van deel 1.

Oefening 5: zinnen maken

U noemt enkele woorden uit alle lees oefeningen van dit hoofdstuk met een ‘ui’ erin. Het kind maakt er telkens een zin mee.

Als het kind het betreffende woord niet kent, legt u het uit en maakt het er alsnog een zin mee.

Oefening 6: lezen

Het kind gaat naar op p.2 van dit hoofdstuk en leest achtereenvolgens de losse woorden, de naamzinnen en de overige zinnen van twee woorden. Laat het een woord als ‘druif’ in eerste instantie schakelend lezen, dus als ‘D, r; dr; ui, drui; f; druif’. Als het goed rijgend of automatisch leest, is dat ook goed.

Ook de woorden in de zinnen laat u in eerste instantie schakelend lezen.

Oefening 7: tekenen

Het kind gaat naar , maakt een tekening van een zin uit de vorige oefening en schrijft er de zin bij.